

PENEROKAAN MAKLUMAT LINGUISTIK DALAM DIALEK MELAYU JUGRA: PENELITIAN FONOLOGI STRUKTURAL

(Discovery of linguistic features in Jugra dialect: Structural Phonology Analysis)

Mumad Chelaeh, Rahim Aman, Shahidi A. Hamid, Nazihah Najwa Othaman, Suhailah Ruslan, Nooraniza Abu Bakar, Rusydiah A. Salam, Fatin Hakimah M. Fadzil, Miss Deela Sinur

ABSTRAK

Makalah ini bertujuan untuk menunjukkan kewujudan Dialek Jugra sebagai Dialek Selangor di Malaysia, khususnya dari aspek fonologi yang melibatkan sistem inventori fonem dan proses-proses fonologi yang terlibat. Kaedah kepustakaan dan kajian ke lapangan telah diterapkan dalam kajian ini bagi mendapatkan data dan maklumat berkaitan Dialek Jugra. Kajian ini merupakan kajian yang berbentuk kualitatif dan dapatan data telah dianalisis dan dihuraikan secara kaedah Linguistik Deskriptif. Seterusnya, kawasan kajian yang dipilih sebagai kawasan kajian meliputi kampung-kampung Melayu di Daerah Jugra di Selangor yang merangkumi sebelas kampung kesemuanya, iaitu Kampung Sungai Buaya, Kampung Teluk Pulai, Bandar, Kampung Sungai Arak, Kampung Sungai Igat, Kampung Pulau Nyatoh, Kampung Permatang Pasir, Kampung Sungai Raba, Kampung Katong, Chodoi dan Kampung Kelanang. Melalui penganalisan yang dijalankan, pengkaji mengenalpasti tujuh fonem vokal dan hanya terdapat tiga fonem konsonan yang ditekankan iaitu /⊗/ dan alofonnya, persilihan bentuk hentian akhir kata, dan /s/ akhir kata dalam ragam Jugra. Oleh itu, dengan lahirnya kajian ini dapat memperlihatkan bahawa dialek Selangor itu wujud dan mendukung sistem fonologinya yang tersendiri, iaitu memiliki enam fonem vokal dan Sembilan belas fonem konsonan. Di samping itu, kajian ini juga mendapati terdapat proses-proses fonologi dalam Dialek Jugra, misalnya proses pengguguran, penyisipan, peleburan dan sebagainya. Kajian ini memberi kesan yang penting kepada pengkajian dialektologi Melayu.

Kata Kunci: dialek, fonologi, Jugra, fonem, inventori, proses-proses fonologi

ABSTRACT

This study focused on Selangor's Malay Dialect which is Jugra Dialect in Malaysia particularly in phonological aspect involving the inventory system and processes of phonology. This research also implies a qualitative study and data was perused using Descriptive Linguistic method to acquire more details about Jugra Dialect. Area of data collecting includes eleven villages in Jugra District which are Kampung Sungai Buaya, Kampung Teluk Pulai, Bandar, Kampung Sungai Arak, Kampung Sungai Igat, Chodoi, Pulau Nyatoh, Sungai Raba, Katong, Permatang Pasir, dan Kelanang. In addition, variant of Jugra Dialect also can be categorized by three variants which are Sungai Buaya variant, Pulau Nyatoh variant, and Kelanang variant. It is shown that there are seven phonemes vowel and only three phonemes consonants which are ⊗ and its allophone, overlapping stops, and final

position of /s/ in Jugra dialect. Thus, despite of phonological analysis among earlier researchers, this study tend to show new perspective of Selangor dialect especially in phonological aspect which can be discovered in inventory phonemes features and processes of phonology.

Keywords: dialect, phonology, Jugra, phonemes, inventory, phonological processes

PENGENALAN

Selangor merupakan sebuah negeri yang berada di bahagian tengah pantai barat semenanjung Malaysia dan terletak di bahagian barat Banjaran Titiwangsa. Negeri Selangor mempunyai sembilan buah daerah seperti Sabak Bernam, Hulu Selangor, Kuala Selangor, Gombak, Klang, Petaling, Hulu Langat, Kuala Langat dan Sepang. Negeri Selangor diairi oleh empat lembangan sungai utama, iaitu lembangan sungai Langat, lembangan sungai Bernam, lembangan sungai Klang, dan lembangan sungai Selangor. Lembangan sungai ini dilihat sebagai faktor utama kemunculan petempatan awal masyarakat di negeri Selangor. (<http://www.selangor.gov.my/>). Jugra merupakan salah sebuah kawasan yang berada dalam mukim Kuala Langat dan berada berhampiran dengan lembangan Sungai Langat. Muara sungai ini dikatakan bercabang menjadi dua sungai yang besar iaitu sungai Jugra dan sungai Langat dan dipercayai merupakan antara petempatan terawal di negeri Selangor (Swettenham, 1874).

Jugra dipercayai dibuka oleh orang-orang Bugis yang datang dari Johor pada abad ke-18 untuk menjalankan aktiviti perdagangan dengan Melaka (R.O Winstedt, 1934). Orang-orang Bugis ini dikatakan menggunakan gelaran Daeng seperti Daeng Parani, Daeng Menambun, Daeng Merewah, Daeng Chela' dan Daeng Kamase. Namun begitu, terdapat percanggahan pendapat mengenai kenyataan tersebut kerana orang yang datang ke Tanah Melayu itu adalah daripada suku Makassar yang menggunakan gelaran Daeng dan bukanlah daripada orang-orang bugis. Hal ini ada disebut oleh Stephanie Prisilia Djaswadi mengenai orang-orang yang menggunakan gelaran Daeng ini melalui catatannya;

“Daeng which in Makassar tribe culture is a title that has a special meaning, the social reality in Makassar today often addressed as a designation or a call for economic actors medium”.

(Stephanie Prisilia Djaswadi, 2013)

Kedudukan Jugra sangat terkenal pada zaman Keagungan Kesultanan Melaka sehingga dikatakan pernah disinggahi oleh panglima Agung Melayu, yakni Datuk Laksamana Hang Tuah di suatu masa dahulu dalam siri lawatannya sebagai diplomat Melaka ke Siam, India dan Ceylon (Tun Seri Lanang, 1979). Kesibukan pelabuhan Jugra yang terletak di kuala Sungai Langat digambarkan seperti pelabuhan Melaka yang ketika itu berada di bawah pemerintahan Sultan Mansur Shah. Kawasan Langat juga dipercayai telah lama wujud iaitu sebelum berkembangnya Kesultanan Melaka dengan penemuan sejarah yang berusia kira-kira

2,000 - 2,500 tahun di Kampung Sungai Lang Tengah pada tahun 1964 (<http://www2.selangor.gov.my/kualalangat/>).

Daerah Kuala Langat mempunyai kaitan rapat dengan sejarah awal Negeri Selangor. Pada pertengahan abad ke-18, pentadbiran Kerajaan Negeri Selangor adalah terletak di Kuala Selangor. Perpindahan dari Kuala Selangor ke Jugra berlaku pada tahun 1859 iaitu di zaman pemerintahan Sultan Abdul Samad yang merupakan Sultan Selangor ke-4. Perpindahan ini adalah disebabkan oleh keadaan negeri Selangor yang semakin meruncing akibat daripada peperangan saudara (A. Talib Hj. Ahmad 1986). Hal mengenai peperangan ini juga ada disebut oleh J.M Gullick menurut catatannya;

“Sultan Abdul Samad of Selangor has been the victim of wit, some of it has own. Of the quarrel which began the disastrous Selangor civil war”.

(J. M Gullick 1993:1)

Sejak itu, Bandar Temasya (Jugra) telah dikenali sebagai Bandar Diraja dan memainkan peranan penting dari segi politik, sosial dan pembangunan ekonomi di Selangor Yusoff Hassan (1983). Bertapaknya pusat pentadbiran Kerajaan Selangor daripada Bukit Melawati Kuala Selangor ke Jugra telah menyebabkan sedikit sebanyak arena politik negeri Selangor semakin meluas dan sudah menjadi lumrah apabila sultan membina istana, tempat tersebut dengan sendirinya akan menjadi pusat pentadbiran. Rakyat-rakyat dan pengikut-pengikut setia sultan juga sudah mula membuka kampung-kampung baru di sekitar istana raja.

Menurut sumber daripada (Muzium Insitu Jugra), kedudukan Jugra yang strategik iaitu berada di kawasan yang tinggi dan berhampiran dengan pantai serta muara sungai, amat sesuai dengan sistem pemerintahan yang berasaskan pengangkutan sungai dan laut kerana menghadap perairan Selat Melaka. Dengan kedudukan kawasan yang terletak di muara Sungai Langat serta berhampiran dengan Pulau Carey, kawasan ini dianggap selamat untuk dikemudiki hingga ke kawasan hulu bagi tujuan perniagaan, perdagangan dan petempatan. Hal ini telah menarik perhatian penduduk-penduduk kawasan berhampiran seperti pedagang-pedagang dari Sumatera dan Bugis. Selain itu, Jugra mempunyai banyak peninggalan warisan sejarah apabila pernah muncul sebagai pusat pentadbiran kerajaan Negeri Selangor pada pertengahan abad ke-19 sehingga awal abad ke-20. Hal ini terbukti dengan peninggalan warisan sejarah seperti Istana Jugra, Kompleks Makam Diraja, Rumah Pasung, Pejabat Daerah Lama, Perigi Lama, Stor Peluru, Pengkalan Batu Hampar, Masjid Bandar, dan Istana Long Puteri (Istana Maimun).

Daerah Kuala Langat ini meliputi kawasan seluas 857.65 km persegi (bersamaan 85,775 hektar) dengan sebanyak tujuh buah mukim yang berada di bawah daerah tersebut antaranya termasuklah Mukim Jugra (<http://www2.selangor.gov.my/kualalangat/>). Berdasarkan sumber yang dipetik daripada buku Rancangan Tempatan Kuala Langat (RTKL) 2020, yang telah dicatatkan pada tahun 2015, mukim Jugra berkeluasan 18,533.410 hektar mempunyai ujaran penduduk sekitar 10,089 orang pada tahun 2015 meliputi kawasan-kawasan berhampiran dari Bukit Jugra, Kampung Sungai Arak, pantai Kelanang dan Pekan

Chodoi. Jumlah ini adalah berdasarkan tiga jenis petempatan yang merangkumi perkampungan tradisional, perkampungan baru dan perkampungan orang asli. Walau bagaimanapun, kajian ini memfokuskan kepada informan daripada petempatan perkampungan tradisional di sekitar bukit Jugra yang meliputi Kampung Sungai Buaya, Kampung Pulau Nyatoh, Kampung Permatang Pasir, Chodoi, Kampung Katong, Kampung Sungai Arak, Kampung Teluk Pulai, Kampung Sungai Igat, Kampung Sungai Raba, Bandar dan, Kampung Kelanang.

Permasalahan Kajian

Himpunan penyelidikan para sarjana dalam bidang linguistik terutamanya mengenai dialektologi memberikan gambaran awal kepada pengkaji untuk menghasilkan kajian baru serta pendeskripsian yang lebih luas dan terperinci. Sungguhnya, kajian dialek Melayu Selangor boleh dikatakan tidak banyak dijalankan oleh para pengkaji terdahulu. Jika dilihat pengkaji-pengkaji awal yang ada melakukan kajian berkaitan dialek Selangor ini sering meneliti aspek sejarah seperti, R.O Winstedt (1934), J.M Gullick (1960), Buyong Adil (1971), Yusuf Hassan (1983) dan sebagainya. Manakala, pengkaji yang meneliti mengenai kajian linguistik dialek Melayu Selangor ini hanyalah dua orang sahaja, iaitu Asmah Hj. Omar (1993) dalam bukunya yang bertajuk *Susur Galur Bahasa Melayu* dan James T. Collins (1996) dalam bukunya *Khazanah Dialek Melayu* yang terdapat kajian dialek Selangor berkaitan varian Jugra.

Kajian dialek Selangor yang dikaji oleh Asmah Hj. Omar (1993) merupakan kajian yang pertama. Kupasan kajian yang dibuat oleh Asmah ini adalah berkaitan usaha mengelompokkan dialek Selangor kepada dua kelompok, iaitu subdialek Kuala Lumpur dan subdialek Selangor Barat. Dalam kajian ini, Asmah menemui beberapa perbezaan dalam kedua-dua dialek iaitu pengguguran “h” pada awal kata, pengguguran “h” pada akhir kata apabila didahului oleh vokal “o”, dan pengguguran “r” di akhir kata. Seterusnya Asmah membandingkan pula subdialek Selangor Barat, subdialek Kuala Lumpur, dengan dialek Minang (Min) dalam sistem vokal dan sistem konsonan. Malangnya, Asmah tidak menyatakan kawasan mana yang dikaji beliau secara khususnya. Malah, beliau hanya melakukan pengelompokan secara umum yang pada hematnya dilihat tidak begitu jitu dan utuh kajian beliau ini. Hal ini demikian kerana, menurut Asmah kajian dialek bagi negeri Selangor adalah lebih rumit berbanding dengan kajian dialek negeri-negeri lain kerana Selangor merupakan tempat pertembungan penutur dari pelbagai kawasan dialek lain (1985:161).

Walaupun Asmah ada memerikan aspek fonologi dalam dialek Selangor, namun beliau tidak meneliti dengan lebih teliti mengenai sistem fonologi seperti pendeskripsian inventori yang terdapat dalam dialek Selangor serta proses fonologinya dengan lebih terperinci. Malah, beliau hanya melakukan perbandingan dengan subdialek lain untuk membuktikan sama ada dialek Selangor mempunyai ciri khusus atau tidak. Selain itu, Asmah juga tidak menyatakan metodologi dan tatacara pengumpulan data kajian beliau. Dalam kajian ini, beliau tidak menghuraikan kawasan mana yang diambil sebagai lokasi kajian dan tidak

membahagikan dialek Selangor kepada variannya. Oleh itu, pengkaji akan mensoroti kajian dengan lebih luas dan mendalam dengan memilih Jugra sebagai kawasan kajian. Berdasarkan sebelas kawasan kampung yang dipilih dalam kajian di Jugra tersebut, pengkaji telah menemui tiga varian Jugra iaitu varian Sungai Buaya, varian Pulau Nyatoh dan varian Kelanang.

James T. Collins (1996) membuat penelitian terhadap dialek Selangor iaitu tinjauan di Jugra dengan mengenal pasti ciri-ciri tatabunyi di Jugra. Lokasi kajian yang dipilih ialah Kelanang, Permatang Buah, Pulau Nyatoh di Mukim Kelanang serta Kampung Air Tawar, Katung, Gelanggang Buaya, Sungai Buaya Ujung, Sungai Arak, Bandar dan Sungai Igat di Mukim Bandar. Kajian ini hanya memberikan penekanan pada bunyi vokal dan konsonan akhir kata sahaja. Melalui penganalisan yang telah dijalankan, terdapat tujuh fonem vokal dalam ragam Jugra iaitu /i/, /e/, /E/, /↔/, /a/, /u/, dan /o/. Manakala dari segi aspek bunyi konsonan, hanya terdapat tiga elemen utama yang ditekankan iaitu /⊗/ dan alofonnya, persilihan bentuk hentian akhir kata, dan /s/ akhir kata. Beliau juga ada membincangkan kaitan bentuk fonetik ini dengan sejarah penyebaran bahasa Melayu.

Pengkaji mengenal pasti bahawa Collins (1996) tidak mendasari secara menyeluruh mengenai dialek Melayu Jugra terutamanya dalam aspek fonologi seperti inventori vokal, diftong, konsonan yang terdapat dalam dialek Melayu Jugra, serta proses fonologi. Beliau juga tidak menyatakan varian-varian yang terdapat di daerah Jugra secara lebih terperinci. Walaupun Collins hanya memilih penutur Melayu sahaja sebagai informan dan kebanyakan penduduk berketurunan Jawa dikecualikan, tetapi dapat dikenal pasti beberapa leksikal yang mempunyai unsur bahasa lain seperti [ua↓k] bagi ayah dan [ka⊗aN] bagi perkataan nanti. Perkara ini jelas menunjukkan bahawa data kajian yang diperoleh oleh beliau tidak memperlihatkan data dialek Melayu Selangor yang asli.

Selain itu, Collins (1997) dalam kajiannya turut membincangkan mengenai dialek Melayu dan Malaysia, serta faktor yang mempengaruhi perubahan masyarakat dan perubahan dialek yang menjadi ancaman kepupusan dialek-dialek Melayu yang terdapat di Semenanjung Malaysia. Beliau menyatakan bahasa pendatang Jawa merupakan sumber tenaga manusia yang paling ramai di daerah Johor, Muar, dan Kelang seawal tahun 1860-an. Collins juga ada menyentuh dan menyatakan keterlibatan daerah Kuala Langat dalam aktiviti perdagangan dan tamadun antarabangsa dibuktikan dengan penemuan gendang-gendang Dongdon di Sungai Langat. Kebanyakan orang Melayu di Kuala Langat terdiri daripada keturunan etnik yang bertutur dalam varian koine yakni orang Malaysia yang berketurunan Jawa atau campuran Jawa-Melayu. Walau bagaimanapun, terdapat penemuan beberapa orang Melayu yang masih bertutur dalam dialek Melayu Langat oleh para pengkaji. Dalam kajian ini, beliau menyenaraikan perbezaan antara koine Selatan dengan dialek Langat iaitu diftong pada posisi akhir, /-ar/, /-s/, /-p/, /-t/, pada akhir kata. Kajian ini membuktikan bahawa Selangor mempunyai dialeknya yang tersendiri walaupun terdapat beberapa faktor yang mampu mempengaruhi perubahan dialek asal tersebut yakni dialek Langat.

Collins (1997), hanya menghuraikan secara umum dialek-dialek Melayu yang ada di Semenanjung Malaysia sejak zaman dahulu. Collins juga hanya menunjukkan konsonan dan

vokal yang terlibat dalam dialek Langat. Hal ini demikian kerana kajian ini lebih cenderung kepada sosiolinguistik apabila Collins menghuraikan faktor sosial yang menyebabkan perubahan masyarakat dan perubahan bahasa. Tambahan pula, beliau tidak menyatakan sumber atau metodologi kajian yang dilakukan. Oleh hal yang demikian, pengkaji tidak mengetahui siapa informan dan di mana data diambil untuk membuktikan kesahihan dialek Langat yang wujud.

Dapatlah ditegaskan di sini bahawa kosa ilmu dialek Selangor masih tidak diterokai dan terbatas. Sekiranya melihat kedua-dua kajian linguistik dialektologi yang dikemukakan oleh Asmah Hj Omar (1993) dan James T. Collins (1996), pengkaji mengenal pasti bahawa aspek fonologi yang dikaji dalam dialek Melayu Selangor tidak diberi penelitian yang jitu berbanding dengan dialek-dialek yang lain yang ada di Malaysia. Para pengkaji hanya menyenaraikan leksikal yang mengalami perubahan dalam fonologi. Asmah (1993) membezakan subdialek Selangor dengan subdialek Kuala Lumpur dan dialek Minang. Collins (1996) pula hanya menyatakan fonem apa yang berubah dan muncul dalam dialek Jugra. Namun, kedua-dua kajian ini tidak membincangkan mengenai ciri-ciri fonetik, proses-proses fonologi seperti proses pengguguran, peleburan, perubahan bunyi pada konsonan dan vokal apatah lagi rumus yang berlaku dalam dialek tersebut dengan jelas. Collins (1996) juga tidak menyatakan varian-varian yang terdapat di daerah Jugra secara lebih terperinci. Oleh itu, pengkaji juga akan membahagikan dialek Melayu Jugra kepada beberapa varian yang dikenal pasti seterusnya menghuraikan dialek Melayu Jugra dengan lebih teliti. Selain itu, pengkaji juga mendapati terdapat percanggahan dengan kajian selanjutnya dengan James T. Collins (1996) dengan Asmah Hj Omar (1993). Collins menemui frikatif velar /ʁ/ dalam dialek Selangor yang menggantikan getaran alveolar /r/ pada posisi awal kata dan tengah kata. Namun, dalam kajian Asmah, beliau tidak membincangkan mengenai fonem ini dan dalam data beliau fonem /r/ dikekalkan. Oleh itu, pengkaji akan membuktikan sama ada /ʁ/ atau /r/ yang muncul dalam kajian ini.

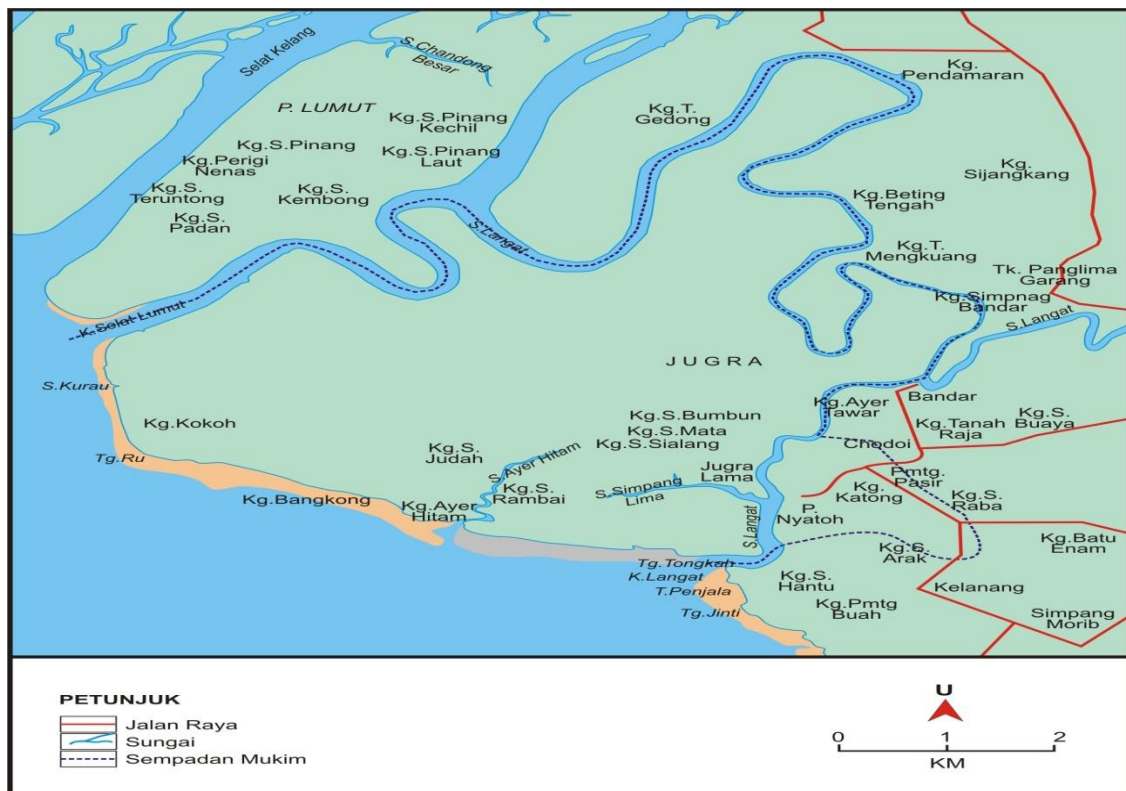
Oleh yang demikian, kajian ini akan memilih kawasan Jugra sebagai kawasan kajian kerana kawasan ini ialah kawasan sejarah yang terawal bagi Negeri Selangor. Perincian kajian yang akan dilakukan berkaitan dengan objektif utama penulisan ini, iaitu untuk melakukan pendeskripsian fonologi atau variasi-variasi Jugra, mendeskripsikan inventori yang terdapat dalam dialek Jugra, dan membincangkan proses fonologi yang wujud dalam variasi-variasi Jugra secara terperinci.

METODOLOGI

Kajian ini merupakan kajian variasi bahasa Melayu dialek Jugra. Dalam kajian ini pengkaji menggunakan metod kualitatif. Kaedah yang digunakan ialah kaedah kepustakaan dan kaedah lapangan. Kaedah kepustakaan ialah satu kaedah pengumpulan maklumat daripada sumber-sumber perpustakaan (Jayaprakash R. R. , 2011) seperti tesis, jurnal, teks-teks akademik dan bahan yang berkaitan dengan dialek Melayu Jugra untuk memahami dan membuat perbandingan daripada kajian terdahulu mengenai aspek-aspek yang ingin dikaji. Kaedah

lapangan pula melibatkan lokasi kajian yang telah ditetapkan, pemilihan informan, teknik pengumpulan data , analisis dan pemaparan data.

Lokasi kajian ini ialah daerah Jugra. Antara kampung-kampung yang dijadikan kawasan kajian ialah Kampung Sungai Buaya, Kampung Pulau Nyatoh, Kampung Permatang Pasir, Chodoi , Kampung Katong, Kampung Sungai Arak, Kampung Teluk Pulau, Kampung Sungai Igat, Kampung Sugai Raba, Bandar dan Kampung Kelanang . Pemilihan informan berdasarkan kriteria NORM dan adakalanya informan dipilih berlawanan dengan ciri NORM, supaya memperoleh satu dapatan data yang lebih bersifat semulajadi (Chambers J.K. & Trudgill P. , 1998). Metod pengumpulan data menggunakan metod cakap dan metod semak (Mahsun , 2005). Manakala teknik pengumpulan data pula ialah teknik temu bual, pencatatan, rakaman dan penunjukan gambar. Pemaparan dan penganalisan data tersebut ditranskripsikan dengan lambang-lambang fonetik untuk memerikan aspek fonologi yang berlaku dalam dialek Melayu Jugra.

Rajah 1 : Peta Jugra

KOSA ILMU

Mengikut Asmah Hj.Omar (1993). Kajian dialek Selangor ialah kajian yang lebih rumit daripada kajian dialek negeri-negeri lain kerana negeri Selangor merupakan tempat pertembungan penutur dari berbagai-bagai kawasan dialek lain. Hal ini disebabkan kedudukan Kuala Lumpur sebelum tahun 1972 sebagai ibu negeri Selangor. Dengan itu Kuala Lumpur

merupakan pusat pentadbiran, pusat budaya dan pusat perniagaan bagi seluruh Malaysia. Kawasan Kuala Lumpur dan Petaling Jaya, bahkan juga kawasan Shah Alam sekarang ini, tidak boleh dikatakan sebagai dialek Selangor lagi dalam erti kata yang sebenarnya. Penutur-penutur asli bahasa Melayu di tempat-tempat tersebut lebih banyak merupakan penutur-penutur dari kawasan-kawasan dialek lain. Walau bagaimanapun, mereka tetap berpegang pada pendapat bahawa sebelum datangnya orang-orang dari kawasan-kawasan dialek lainnya, Kuala Lumpur, Petaling Jaya dan Shah Alam memang mempunyai penutur-penutur yang asli Selangor. Orang-orang yang asal Selangor masih terdapat di kawasan Petaling, Damansara dan juga di kawasan-kawasan lain.

Apabila disebut mengenai dialek Selangor, mereka biasanya memaksudkan tuturan yang digunakan di Kuala Lumpur, yang biasanya juga disamakan dengan bahasa standard kelainan pepet. Sebelum merdeka lagi, kebanyakan dari negeri-negeri lain datang bermastautin di Selangor dan dalam zaman itu bahasa Melayu belum menjadi bahasa kebangsaan dan bahasa rasmi. Bahasa yang dituturkan oleh orang-orang Kuala Lumpur adalah dialek yang sama atau hampir sama dengan bahasa standard kelainan pepet, yang juga sama dengan subdialek Johor Bahru. Kajian ini mendapati bahawa dialek Selangor mempunyai dua subdialek Selangor iaitu subkawasan Timur yang menyebar dari Petaling dan Ulu Langat di Selatan, meliputi wilayah Kuala Lumpur dan terus ke Utara hingga ke Ipoh dan dinamakan Subdialek Kuala Lumpur (KL). Manakala satu lagi ialah subdialek kawasan Barat dari Selatan Sungai Selangor hingga ke Selatan meliputi daerah Kuala Langat namakan Subdialek Barat (SB) yang merupakan kawasan campuran. Dalam kajian ini juga mereka membandingkan antara dua subdialek tersebut dan dikatakan bahawa (KL) adalah subdialek asas negeri Selangor. Antara dua subdialek dari dialek Selangor ini, subdialek Kuala Lumpur dianggap sebagai subdialek asas. Kawasan yang membentang dari bahagian Utara Sungai Selangor hingga ke sempadan Perak, yakni meliputi Sebak Bernam yang termasuk dalam kawasan dialek Perak. Subdialek di kawasan ini sama dengan subdialek Parit, dan dengan demikian boleh dianggap sebagai subdialek Parit.

Di samping itu juga, Asmah menyebut tentang adanya dialek Melayu Minang yang mempunyai perkaitan dengan dialek berbagai-bagai kelainan bahasa Melayu di Semenanjung. Sungguhpun dilihat dari asal-usulnya, bahasa Melayu Minang itu merupakan dialek pendatang dari Sumatera, seperti halnya dengan bahasa Melayu Rawa di Gopeng, Perak. Selain dari dialek pendatang itu terdapat juga bahasa Jawa di beberapa tempat, misalnya di Kelang dan Kuala Selangor. Oleh demikian kerana bahasa Jawa merupakan bahasa yang berbeza dengan bahasa Melayu, terdapat ada perkaitan kekekuargaan antara keduanya. Maka bahasa tersebut tidak akan diperkatakan lagi dalam bab ini. Demikian juga halnya dengan bahasa Kerinci di Ulu Langat.

Perbandingan subdialek Kuala Lumpur dengan subdialek Selangor Barat mereka mendapati bahawa ada tiga ciri utama yang membezakan subdialek Selangor Barat dengan subdialek Kuala Lumpur. Pertama ialah penyebutan “h” pada awal kata digugurkan dalam subdialek Selangor Barat sedangkan dalam subdialek Kuala Lumpur dalam konteks ini dipertahankan. Contohnya:

SB	KL	BS
itam	hitam	hitam
ati	hati	hati
ijau	hijau	hijau

Ciri yang kedua ialah pengguguran “h” pada akhir kata apabila didahului oleh vokal “o” dalam subdialek Selangor Barat sedangkan gejala ini tidak berlaku dalam subdialek Kuala Lumpur contoh:

SB	KL	BS
tujo	tujoh	tujuh
gado	gadoh	gaduh
jato	jatoh	jatuh

Ketiga ialah mengenal perwujudan urutan “ar” akhir kata dalam subdialek-subdialek itu. Dalam subdialek Kuala Lumpur, /-r/ mengalami penghilangan tanpa mempengaruhi nilai fonetik “a” seperti halnya dengan subdialek Johor Baharu. Namun dalam subdialek Selangor Barat, Penghilangan “r” menimbulkan perdiftongan pada “a” seperti halnya dengan dialek Melaka contoh :

SB	KL	BS
besaw	besa	besar
ulaw	ula	ular
pagaw	paga	pagar

Kemudian mereka bandingkan lagi (KL) dengan Dialek Minang (Min) yang dituturkan di beberapa tempat di negeri ini. Maka dari segi perbendahara kata kosonannya, dialek Minang berbeza dengan dialek Selangor pada satu tempat sahaja, iaitu dialek Minang mempunyai kosonan getaran “r” sedangkan dialek Selangor tiada atau digugurkan. Kesejajaran untuk kosonan tersebut dalam dialek Selangor ialah frikatif velar “r”. Perbezaan antara dua dialek tersebut sangat jelas dalam penyebaran kosonan-kosonan itu. Antara kosonan-kosonan plosif atau hentian yang boleh diduduki lingkungan akhir kata hanya hentian glotis “q”. Kosonan-kosonan lain digantikan oleh “q” jika berlaku dalam lingkungan sebelum kesenyapan dan mempunyai beberapa ciri perbezaan yang lain lagi di antara (KL) dengan (Min) kemudian mereka menyimpulkan bahawa negeri Selangor diliputi oleh dua kawasan dialek iaitu kawasan dialek Perak di Barat Laut dan selebihnya kawasan dialek Selangor.

Sekiranya diteliti betul-betul tiada ciri yang khusus yang boleh dikatakan ciri dialek yang dituturkan di Selangor yang betul-betul membezakannya dari dialek lain. Subdialek Kuala Lumpur, misalnya, memperlihatkan persamaan dengan dialek Johor, sedangkan

subdialek Selangor Barat memperlihatkan persamaan dengan dialek Melaka. Hal ini mendorong bahawa dalam masa yang silam terdapat dua dialek yang membentang secara selari dalam paksi Utara-Selatan. Yang pertama ialah dialek Johor yang membentang dari kawasan Melaka Tengah sekarang ini hingga ke Sungai Selangor. Kedatangan orang-orang Minangkabau ke Negeri Sembilan telah menular ke dalam kawasan yang sambung-menyambung itu. Negeri Selangor hanya sebagai tumpuan pendatang-pendatang dari kawasan-kawasan dialek dan juga kawasan-kawasan bahasa lain (seperti bahasa Jawa dan bahasa Kerinci) menjadi satu kawasan bahasa yang penuh dengan ciri kepelbagaian. Dialek Minang yang dituturkan di beberapa tempat di negeri ini jelas merupakan dialek pendatang. Hal ini ditunjangi dengan lebih kuat lagi oleh perbandingan yang telah diadakan yang jelas menunjukkan bahawa dialek Minang merupakan dialek tersendiri dan bukan subdialek dari dialek Selangor.

Collins (1996) menyatakan terdapat peninggalan dari zaman purba di sungai Langat dan sekitar Kelang. Kajian ini memilih Kampung Kelanang, Kampung Permatang Buah, Kampung Pulau Nyatuh di Mukim Kelanang, manakala di Mukim Bandar ialah Kampung Air Tawar, Kampung Katung, Kampung Gelanggang Buaya, Kampung Sungai Buaya Ujung, Kampung Sungai Arak, Kampung Bandar, dan Kampung Sungai Ingat. Penutur Melayu sahaja dipilih sebagai informan kajian ini dan mereka yang berketurunan Jawa tidak ditemu bual. Kajian ini dilakukan untuk mengumpul dan melihat sebahagian tatabunyi kawasan yang dikaji serta melihat perbandingan dengan dialek di tempat lain atau dengan bahasa standard.

Kajian ini menyentuh kepada ciri-ciri tatabunyi vokal dan konsonan pada akhir kata sahaja. Collins menemui tujuh fonem vokal dalam dialek Jugra yakni /ɪ/, /ɛ/, /E/, /↔/, /ɑ/, /o/, δαυ /ʊ/. Fonem /a/ menunjukkan beberapa alofon iaitu pada awal dan tengah kata. Alofon /a/ wujud sebagai vokal tengah rendah, [a]. Misalnya [τῶλαN] ιαιτῶ tulang dan [τανῶ)μ] bagi tanam. Alofon /a/ juga wujud pada suku akhir yang berakhir dengan konsonan bukan glotal seperti [λῶδα ⊥η] bagi lidah dan [δῶ⊗α ⊥η] bagi darah. Contoh tersebut menunjukkan /a/ dinaikkan sedikit menjadi [a^]. Pada posisi akhir kata terbuka juga disebut sebagai vokal tengah tinggi [i] dan kadang kala vokal ini dipanjangkan menjadi [i:]. Misalnya perkataan [σῶψ)] bagi sayi dan [μῶ)τ)] bagi mati.

Selain itu, wujud juga fonem /a/ dalam bentuk lain sekiranya diikuti dengan geluncuran [□] yang menduduki posisi akhir dan lingkungan tersebut dikenali sebagai vokal belakang rendah tak bundar [a] seperti [β□σ□↔] bagi besar dan [βῶκ□↔] bagi bakar. Sesetengah informan ada menyebut [⊙], [⊙↔], [ε], [ε↔]; E yang hadir pada akhir kata misalnya [γῶλE] bagi gulai dan [κ□δE] bagi kedai.

Kajian ini membahaskan tiga bunyi konsonan sahaja iaitu /⊗/ dan alofonnya, persilihan bentuk hentian akhir kata, dan /s/ pada akhir kata. Alofon /⊗/ hadir pada akhir kata dan tengah kata [↔], geluncuran tengah madya. Misalnya perkataan [⊗αμβῶτ)] bagi rambut dan [τ□λο↔] bagi telur. Ragam Jugra juga memperlihatkan persilihan antara ?κ, κ δαυ ? pada posisi tersebut seperti [σ□βῶ?)] bagi sebab dan [kule &?)] bagi kulit. Alofon [s] pada awal dan tengah kata serta [h] pada akhir kata juga wujud dalam ragam ini. Misalnya [□πῶη] bagi

lepas dan [na)pah] bagi nafas. Fonem [s] pada akhir kata juga wujud dan disebut sebagai [s:], [h^s] dan [h^s] seperti [na)pas:] bagi nafas, [b□⊗u^hs] bagi berus dan [s↔β↔λo^hs] bagi sebelas.

Terdapat beberapa inovasi yang dijadikan penyatuan dialek Selangor. Misalnya penyatuan *-a⊗ da *-aw yang wujud bukan sepeerti pandangan umum bahawa -y hilang dalam dialek Selangor. Peyatuan inilah membezakan dengan dialek lain seperti dialek Johor. Seterusnya, bentuk fonetik /-a⊗/ membezakan dengan pandangan umum mengenai dialek Selangor. Bentuk ini terdapat juga dalam dialek lain seerti ragam Muar dan memang ada hubungan sejarah antara kedua-dua ragam ini. Terdapat juga bentuk konsonan iaitu hentian dan geseran yang menunjukkan perbezaan daripada pandangan umum mengenai dialek Selangor. Hal ini jelas membuktian bahawa Jugra memperlihatkan ciri-ciri dialek Selangor yang tersendiri. Walau bagaimanapun, bentuk dialek Melayu di Jugra menunjukkan ciri-ciri yang berbeza dengan pandangan umum mengenai dialek Selangor. Oleh itu, perbezaan ini penting untuk dikelompokkan dan disusun sebagai sejarah perkembangan dan penyebaran bahasa Melayu.

Collins (1997), perubahan bahasa bukan suatu fenomena biologi tetapi fonemena sosial. Isu politik, ekonomi, gaya, dan daya cipta merupakan peranan yang penting dalam perubahan bahasa baik perubahan yang meluaskan bahasa lain mahupun perubahan yang menyusutkan penggunaan bahasa lain. Beberapa faktor sosial yang berkaitan dengan kemerosotan penggunaan dialek-dialek Melayu tertentu ditinjau. Wilayah Semenanjung diwarnai oleh pelbagai dialek Melayu yang menunjukkan hubungan sosiolinguistiknya yang sangat rapat.

Masih terdapat golongan etnik Melayu yang bertutur dalam bahasa lain di rumah seperti bahasa Jawa, Batak Mandailing, dan Inggeris. Namun, jumlah tersebut sedikit. Terdapat juga penutur bukan Melayu yang bertutur dalam dialek Melayu sebagai bahasa ibunda seperti masyarakat Cina Baba di Melaka. Malah masyarakat Cina di tempat lain juga merupakan penutur Melayu. Kebanyakan orang Asli di Malaysia lebih berbahasa Melayu sebagai bahasa ibunda walaupun agak berbeza dengan bahasa Melayu yang dituturkan oleh orang Melayu yang berdekatan. Kerajaan Malaysia kini juga mencapai kejayaan apabila berhasil menyebarkan varian Melayu baku di kalangan seluruh rakyat Malaysia walaupun varian baku tersebut bercirikan aksen daerah kadang kala. Pelbagai varian Melayu termasuk dialek daerah, dialek enklaf sosial, varian sosial yang disesuaikan dengan umur dan kelas puter, bahasa kebangsaan sehingga bahasa pasar dan kepelbagaian jargon saling berhubung kait dan berinteraksi malah bersaing. Hal ini menunjukkan penutur Melayu mampu menguasai lebih daripada satu varian dan kebanyakan daripada itu ialah penutur multidialek.

Kaitan penggunaan bahasa dengan gejala sosial pula bergantung pada sikap dan tanggapan pengguna dialek Melayu, bukan berdasarkan ciri-ciri dialek itu sendiri. Terdapat beberapa faktor perubahan masyarakat dan perubahan dialek Melayu yang berlaku. Antaranya imigrasi. Sebahagian imigran adalah dari daerah lain dalam wiliyah Nusantara. Kebanyakan mereka merupakan pendatang lelaki dari Pulau Sumatera seperti Minangkabau, Kampar, Rawa dan Siak. Kemudian mereka berkahwin dengan wanita Melayu Semenanjung. Pendatang Jawa merupakan sumber tenaga yang paling ramai di daerah Johor, Muar, dan

Kelang pada tahun 1860-an. Oleh itu, penghijrahan ini mempengaruhi ragam Melayu yang dituturkan di daerah-daerah tertentu. Penglibatan daerah Kuala Langat dalam aktiviti perdagangan serta tamadun antarabangsa sejak zaman purba telah dbuktikan dengan penemuan gendang-gendang Donson di Sungai Langat. Ketersebaran kampung suku Orang Asli iaitu kampung Temuan yang berbahasa Melayu sebagai bahasa ibunda menunjukkan terdapat kelompok berbahasa Melayu pada zaman yang begitu purba. Kelompok-kelompok penutur Melayu yang lain juga terdapat di lembangan Sungai Langat sejak zaman Kesultanan Melaka.

Kebanyakan orang Melayu di Kuala Langat terdiri daripada keturunan etnik yang bertutur dalam varian koine yakni orang Malaysia yang berketurunan Jawa atau campuran Jawa-Melayu. Walau bagaimanapun, terdapat penemuan beberapa orang Melayu yang masih bertutur dalam dialek Melayu Langat oleh para pengkaji. Terdapat beberapa perbezaan antara koine Selatan dengan dialek Langat misalnya kehadiran diftong, /-ar/, /-s/, /-p/, dan /-t/ pada akhir kata seperti contoh di bawah.

Diftong pada akhir kata	Koine Selatan	Dialek Langat
‘silau’	silaw	silae
‘payau’	payaw	payae
1. /-ar/ pada posisi akhir		
‘ular’	ulae	ulae
‘semak’	belukae	elukae
2. /-s/ pada posisi akhir		
‘sebelas’	‘sebelas’	sebelah
‘nipis’	‘nipes	nipih
3. /-p/ pada posisi akhir		
‘meniup’	tiop	tio?p
‘sebab’	sebap	seba?
4. /-t/ pada akhir kata		
‘kulit’	kulit	kule?t
‘kilat’	kilat	kilat

Faktor-faktor lain juga mempengaruhi perubahan masyarakat dan perubahan bahasa seperti pelancongan. Pelancongan semakin drastik apabila mutu khidmat pengangkutan di Pulau Tioman meningkat hebat dan Singapura merupakan sumber utama pelawat. Walau bagaimanapun, peningkatan ini mempengaruhi penggunaan bahasa di Pulau Tioman kerana

kebanyakan pendatang menggunakan koine Selatan. Staus dialek Tioman yang tersendiri telah berubah dalam masa 20 tahun apabila bahasa Malaysia, koine Selatan, dan dialek pesisir Pahang digunakan lebih daripada dialek Tioman.

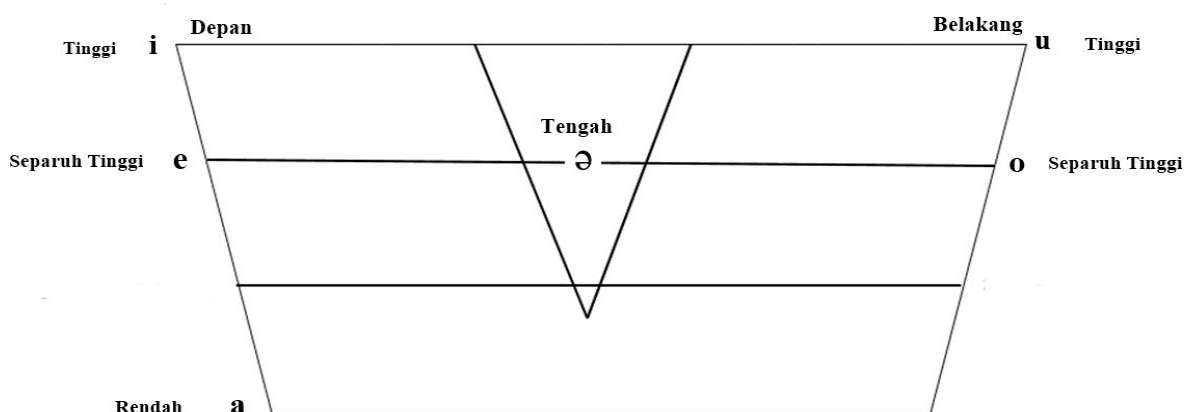
Selain itu, peningkatan infrastruktur, migrasi dalaman, dan etnisisasi juga merupakan faktor perubahan dialek Melayu. Kemajuan dan penambahbaikan infrastruktur di perkampungan dan pedalaman seperti di Ulu Tembeling, Pahang sedikit sebanyak mempengaruhi perubahan dialek Ulu Tembeling. Penghijrahan yang berlaku sememangnya mengakibatkan perubahan bahasa. Dialek asal akan digantikan dengan dialek lain. Malah terdapat juga situasi dialek lain menghilangkan dialek yang sedia ada di sesuatu daerah.

DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Bahagian ini akan memaparkan hasil analisis data pertuturan penutur Melayu di kawasan daerah Jugra. Paparan ini membahagikan kepada dua bahagian utama iaitu bermula dengan pendeskripsian bunyi-bunyi bahasa (inventori vokal, diftong, serta konsonan) dan kemudian diikuti dengan huraian berkaitan proses-proses fonologi.

Deskripsi vokal, diftong dan konsonan

Inventori vokal Dialek Melayu Jugra dibina berasaskan kewujudan dan penyebaran vokal-vokal berkenaan dalam ujaran penutur kajian. Berikut merupakan paparan carta vokal Dialek Melayu Jugra.

Rajah 2 : Vokal dialek Melayu Jugra

Vokal depan dalam Dialek Melayu Jugra merangkumi bunyi-bunyi [i, e, a]. Vokal depan [i, e, a] mempunyai distribusi yang luas kerana boleh hadir pada posisi awal suku kata, tengah suku kata serta akhir suku kata, dan dalam suku kata terbuka mahupun tertutup. Contohnya boleh dilihat seperti berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
siapa	[sapə]	[sapə]	[sapə]
empat	[paʔ]	[paʔ]	[paʔ]
campur	[c&ampo]	[c&ampo]	[c&ampo]
sendiri	[səndi⊗i]	[səndi⊗i]	[səndi⊗i]
lama	[lamə]	[lamə]	[lamə]
surau	[so⊗au]	[su⊗□]	[su⊗□]
orang	[o⊗aN]	[o⊗aN]	[o⊗aN]
ubat	[obat]	[□bat]	[obaʔ]

Bunyi-bunyi bagi vokal belakang yang terdapat dua fonem vokal dalam Dialek Melayu Jugra ialah [u, o,]. Vokal belakang tinggi [u] dan vokal belakang separuh tinggi [o]. Maka dalam dialek Jugra kedua-dua vokal belakang boleh hadir pada posisi awal kata, tengah kata dan akhir kata. Contohnya boleh dilihat seperti berikut :

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
ubat	[ubat]	[□bat]	[obaʔ]
campur	[c&ampo]	[c&ampo]	[c&ampo]
boleh	[buleh]	[buleh]	[buleh]
ular	[ula]	[ula]	[ula]

Vokal tengah [ə] ini dilihat mempunyai distribusi yang lengkap kerana boleh hadir pada semua posisi kata misalnya pada posisi suku kata tengah, dan posisi akhir kata. Penyebaran vokal tengah [ə] dalam Dialek Melayu Jugra boleh dilihat seperti yang terdapat di dalam contoh yang berikut:

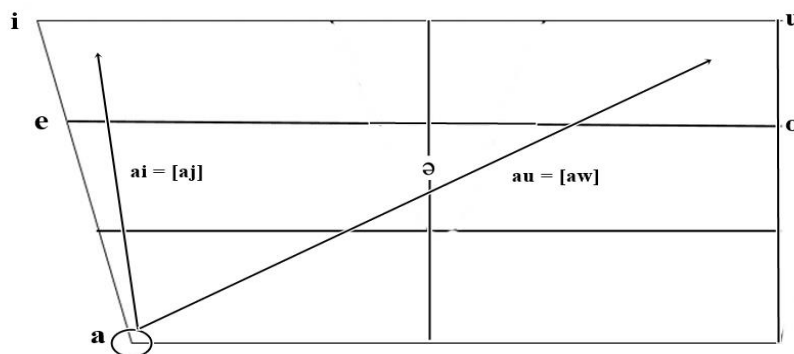
Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
siapa	[sapə]	[sapə]	[sapə]
sendiri	[səndi⊗i]	[səndi⊗i]	[səndi⊗i]
lama	[lamə]	[lamə]	[lamə]
sepuluh	[səpuluh]	[səpuluh]	[səpuluh]

Hal ini diperjelaskan lagi pada jadual di bawah di mana vokal tengah schwa [ə] tidak hadir pada posisi awal kata. Vokal tengah schwa [↔] hanya hadir pada tengah dan akhir kata dalam dialek Jugra. Contohnya :

Tengah kata	Akhir kata
[bəsa]	[kuwal↔]
[səda↔ə]	[sumə]
[bətes]	[kuwagə]
[dəkat]	[mu)kə]

Deskripsi diftongnisasi dialek Melayu Jugra

Menurut Collins (1996), diftong merujuk kepada dua buah vokal yang berdampingan antara satu sama lain. Terdapat tiga jenis diftong dalam bahasa Melayu baku iaitu, /aj/ aw/ dan /oj/. Bunyi diftong juga wujud dalam Dialek Melayu Jugra. Dalam dialek ini, hanya terdapat dua bunyi diftong yang dikenal pasti, iaitu bunyi [aj] dan [aw]. Hal ini diserlahkan dalam rajah 3.

Rajah 3 Diftong dialek Melayu Jugra

Contoh-contoh perkataan yang mengandungi diftong dalam Dialek Melayu Jugra dikemukakan di bawah:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
sungai	[σo/α)φ]	[σuNα)φ]	[σuNα)φ]

gulai	[γυλαφ]	[γυλαφ]	[γυλαφ]
limau	[λιμα)ω]	[λιμα)ω]	[λιμα)ω]
silau	[σελαω]	[σιλαω]	[σιλαω]
harimau	[⊗ιμα)ω]	[⊗ιμα)ω]	[⊗ιμα)ω]
hijau	[ιφ&αω]	[ιφ&□]	[ιφ&αω]

Berdasarkan contoh data dialek Jugra yang memiliki inventori diftongnisasi di atas, didapati varian Sungai Buaya dan Varian Kelanang mengekalkan inventori diftongnisasi pada semua data. Berbeza dengan data yang dimiliki oleh varian Pulau nyatuh.

Deskripsi Konsonan dialek Melayu Jugra

Hasil dapatan menunjukkan bahawa Dialek Melayu Jugra memiliki 20 konsonan yang merangkumi bunyi hentian [p, t, k, b, d, γ, ʔ], bunyi afrikat [tʃ, dʒ], bunyi nasal [m, n, ɲ, ŋ], bunyi frikatif [s, z, ʃ, h], bunyi lateral [l] dan bunyi separuh vokal [w, j]. Lihat carta konsonan dalam Rajah 2 .

Daerah Artikulasi Cara Artikulasi	Balibial		Alveolar		Palatal		Velar		Glotal
	Plosif	p	b	t	d			k	g
Frikatif							ɣ		h
Afrikat			s	z	č	j			
Nasal		m		n		ɲ		ŋ	
Leteral				l					
Separuh Vokal		w				j			

Rajah 4 : Konsonan dialek Melayu Jugra

Terdapat tujuh bunyi konsonan hentian dalam dialek ini. Enam daripadanya ialah bunyi plosif (tiga bunyi plosif bersuara dan tiga lagi tak bersuara) dan satu ialah konsonan hentian glotal ([ʔ]). Bunyi plosif dalam dialek ini terbahagi kepada plosif bilabial bersuara dan tak bersuara ([p, b]), plosif alveolar bersuara dan tak bersuara ([t, d]), serta plosif velar bersuara dan tak bersuara ([k, γ]). Bunyi plosif tak bersuara mempunyai distribusi fonem yang luas kerana boleh hadir di semua posisi kata sama ada pada posisi awal kata, posisi tengah kata mahu pun pada posisi akhir kata. Sebagai contoh:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
petai	[π↔ταφ]	[π↔ταφ]	[π↔ταφ]

nipis	[vɪ)πɛσ]	[vɪ)πɛσ]	[vɪ)πɛσ]
redup	[⊗↔δoπ]	[⊗↔δoπ]	[⊗υδυπ]
ketupat	[κ↔τoπατ]	[τ□πα?]	[κ↔τοπατ]
sebut	[σ↔βoτ]	[σ↔βoτ]	[σ↔βoτ]
takut	[τακο?]	[τακοττ]	[τακοττ]
ikut	[ικ□?]	[ικ□?]	[ικ□?]
ketam	[κ↔ταμ]	[κ↔ταμ]	[κ↔ταμ]
ikan	[ικαv]	[ικαv]	[ικαv]

Konsonan plosif bersuara pula mempunyai distribusi yang agak terhad dalam dialek ini. Hal ini demikian kerana, konsonan ini hadir secara meluas pada posisi awal dan tengah kata tetapi tidak pada posisi akhir kata. Lihat contoh berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
buka	[boka?]	[b□ka?]	[buka]
jerebu	[j&ə⊗əbu]	[j&ə⊗əbu]	[j&ə⊗əbu]
duduk	[dudo?]	[dodo?]	[dudo?]
pandang	[pandaN]	[pandaN]	[pandaN]
gusi	[gusi]	[gusi]	[gusi]
pagar	[paga]	[pag□]	[pag□]

Berdasarkan data Dialek Melayu Jugra yang dianalisis didapati, bunyi plosif bersuara [b], [d] dan [g] tidak boleh hadir pada posisi akhir kata.

Konsonan hentian glotis mempunyai distribusi yang agak terhad. Ini kerana [ʔ] hanya boleh hadir pada posisi akhir sahaja. Contoh penyebaran bunyi konsonan hentian glotis ini dalam Dialek Melayu Jugra diperlihatkan seperti berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
ikut	[ik□?]	[ik□?]	[ik□?]
buka	[boka?]	[b□ka?]	[buka?]

Konsonan afrikat juga wujud dalam Dialek Melayu Jugra iaitu bunyi afrikat tak bersuara [τΣ] dan konsonan afrikat bersuara [dʒ]. Bagaimanapun, kehadirannya terhad pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Contoh kehadiran bunyi-bunyi ini dalam Dialek Melayu Jugra diserlahkan di bawah :

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
------	------------------------	------------------------	-----------------

jari	[j&a⊗i]	[j&a⊗i]	[j&a⊗i]
kerja	[kej&ə]		[koj&↔]
kucing			[kuc&eN]
cuti		[c&hoti]	

Bunyi nasal [m, n, ŋ, ŋ] wujud secara meluas dalam Dialek Melayu Jugra. Bagaimanapun, konsonan nasal palatal tidak ditemui hadir pada posisi akhir kata. Lihat contoh perkataan berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
lembu	[lembu]	[lembu]	[lembu]
matahari	[mənta⊗i]	[ma)taha⊗i]	[ma)taha⊗i]
makan	[ma)kan]	[ma)kan]	[ma)kan]
kanan	[καν(α)v]	[καν(α)v]	[καν(α)v]
sunyi	[συ/i]	[συ/i]	[συ/i]
minya	[μi)/α?)]	[μi)/α?)]	[μi)/α?)]
jingg	[φ&ιNγα]	[φ&ιNγα]	[φ&ιNγα]
ranting	[⊗αντ↔N]	[⊗αντ↔N]	[⊗αντ↔N]

Berdasarkan data Dialek Melayu Jugra yang dianalisis, bunyi nasal [m] dan [n] boleh berada pada semua posisi kata. Manakala fonem [N] boleh hadir pada tengah kata dan akhir kata, dan akhir sekali fonem [ʔ] hanya boleh hadir pada tengah kata.

Terdapat beberapa konsonan frikatif dalam dialek ini iaitu bunyi frikatif alveolar tak bersuara [s], frikatif alveolar bersuara [z], frikatif velar [ɣ], dan frikatif glotal [h]. Bunyi [s] dan [h] sangat meluas penyebarannya berbanding dengan bunyi [z] dan [ɣ]. Lihat contoh di bawah:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
kerta	[κ↔⊗τασ]	[κ↔⊗τασ]	[κ↔⊗τασ]
sabi	[σαβετ]	[σαβετ]	[σαβετ]
bising	[βισεN]	[βισιν]	[βισιν]
zaman	[ζαμα)v]	[φ&αμα)v]	[ζαμα)v]
uzur	[Yζo]	[□ζo]	[Yζo]
rumput	[⊗υμπυτ]	[⊗υμπυτ]	[⊗υμπυτ]
terjun	[τ↔⊗φ&υN]	[τ↔⊗φ&υN]	[τ↔⊗φ&υN]
hili	[ηιλε]	[ηιλε]	[ηιλε]

matahari	[μ↔)ντα⊗ι]	[μα)ταηα⊗ι]	[μα)ταηα⊗ι]
jatu	[φ&ατοη]	[φ&ατοη]	[φ&ατοη]

Berdasarkan data Dialek Melayu Jugra yang dianalisis, konsonan frikatif [s] boleh berada pada semua posisi kata. Manakala fonem [⊗] boleh hadir pada awal kata dan tengah kata, dan akhir sekali fonem [η] boleh hadir pada tengah dan akhir kata.

Konsonan lateral dalam Dialek Melayu Jugra hadir dalam lingkungan awal kata dan di antara dua vokal sahaja. Berikut merupakan contoh penyebaran fonem [l] dalam Dialek Melayu Jugra:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
be	[bɛli]	[bɛli]	[bɛli]
ju	[j&uwa]	[φ&uwa]	[φ&uwa]
lama	[lama)n]	[lama)n]	[lama)n]

Berdasarkan data Dialek Melayu Jugra yang dianalisis, Konsonan lateral [l] boleh berada pada semua posisi kata.

Konsonan separuh vokal [w, j] turut menepati sistem fonologi dialek ini. Bunyi-bunyi ini hanya boleh hadir pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Contoh perkataan yang memperlihatkan kehadiran bunyi separuh vokal ialah:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
kuala	[kuwalə]	[kuwalə]	[kuwalə]
cuaca	[c&owac&ə]	[c&uwac&ə]	[c&uwac&ə]
biasa	[bijasə]	[bijasə]	[bijasə]
tiup	[tijop]	[tijop]	[tijop]

Proses Fonologi dan Pemaparan Rumus dalam Dialek Melayu Jugra

Terdapat empat proses fonologi yang wujud dalam sistem Dialek Melayu Jugra. Proses-proses tersebut merangkumi proses asimilasi yang melibatkan nasalisasi vokal, proses neutralisasi yang melibatkan perendahan dan peninggian vokal. Seterusnya, proses struktur suku kata yang meliputi proses peleburan, pengguguran, penyisipan serta proses diftong dan monoftogisasi.

Proses asimilasi adalah satu proses fonologi yang melibatkan perubahan sesuatu segmen yang menjadi hampir sama dengan segmen yang berhampiran dengan segmen

tersebut. Dalam Dialek Melayu Jugra, proses asimilasi ini adalah melibatkan proses nasalisasi vokal. Proses ini, adalah satu keadaan yang berlaku apabila artikulasi utama sesuatu bunyi vokal dipengaruhi oleh artikulasi sekunder yang bersifat penyengauan. Vokal tersebut seterusnya akan mengalami proses nasalisasi apabila berada bersebelahan dengan bunyi konsonan nasal. Daripada contoh data yang dikemukakan di bawah, jelas dapat dilihat bahawa ketiga-tiga varian Jugra ini mengalami proses nasalisasi apabila konsonan nasal seperti [m], [n], [ŋ] dan [N] berada bersebelahan dengan bunyi-bunyi vokal. Lihat contoh data di bawah:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
mendung	[mo)ndoN]	[me)ndoN]	[me)ndo)N]
mangga	[ma)Nə]	[ma)Ngə]	[ma)Ngə]
manggis	[ma)Ne)s]	[ma)Nges]	[ma)Nges]
makan	[ma)kan]	[ma)kan]	[ma)kan]
sunyi	[su/i]	[su/i]	[su/i]
tanam	[tana)m]	[tana)m]	[tana)m]

Rumus fonologi bagi proses nasalisasi vokal:

Setiap bunyi vokal yang didahului oleh konsonan nasal akan mengalami proses nasalisasi.

$$v \longrightarrow v \left(\begin{array}{c} K \\ + \text{nasal} \end{array} \right) \text{---}$$

Contoh :

- [mo)ndoN]   [ma)Ngə]
- [ma)Nə]
- [ma)Ne)s]
- [ma)Nges]

Proses kedua yang wujud dalam Dialek Melayu Jugra adalah proses neutralisasi. Neutralisasi ialah satu proses menghilangkan pengkontrasan atau perbezaan fonologi antara segmen-segmen dalam lingkungan tertentu kata. Segmen-segmen ini akan mempunyai representasi fonetik yang sama dalam lingkungan atau posisi terdapatnya proses neutralisasi tersebut. Neutralisasi dalam Dialek ini melibatkan neutralisasi konsonan dan neutralisasi vokal. Neutralisasi konsonan melibatkan satu proses peneutralan bunyi [p] dalam varian Sungai Buaya. Seterusnya, peneutralan bunyi [k] dan [t] yang wujud pada ketiga-tiga kelompok varian menjadi bunyi [ʔ]. Bukan itu sahaja, terdapat juga peneutralan bunyi [N] menjadi bunyi [n] sebelum vokal tinggi depan di akhir kata seperti yang terdapat dalam varian Sungai Buaya dan Kelanang. Contohnya adalah seperti berikut:

Glos	Varian Sungai	Varian pulau	Varian Kelanang
------	---------------	--------------	-----------------

	Buaya	Nyatoh	
asap	[asap]	[asaʔ]	[asaʔ]
ikut	[ikɔʔ]	[ikɔʔ]	[ikɔʔ]
duduk	[dudoʔ]	[dodoʔ]	[dudoʔ]
pendek	[pendEʔ]	[pendEʔ]	[pendEʔ]
kuning	[kuni)n]	[kun↔)N]	[kuni)n]

Rumus fonologi bagi proses neutralisasi konsonan:

Setiap bunyi konsonan plosif tidak bersuara akan berubah menjadi hentian glotis pada akhir kata yang wujud dalam ketiga-tiga varian.

$$\begin{matrix} \mathbf{K} \\ \left(\begin{array}{l} + \text{ plosif} \\ - \text{ bersuara} \end{array} \right) \end{matrix} \longrightarrow ? / \_\_\#$$

Contoh:

[asap]	[asaʔ]
[ikɔʔ]	[dodoʔ]
[dudoʔ]	

Selain itu,terdapat juga peneutralan bunyi [N] menjadi bunyi [n] sebelum vokal tinggi depan di akhir kata seperti yang terdapat dalam varian Sungai Buaya dan Kelanang.

$$\mathbf{N} \longrightarrow n / \_\_\#$$

Contoh:

[kuni)n]	[kuni)n]
----------	----------

Bunyi vokal juga turut mengalami proses neutralisasi. Dalam Dialek Melayu Jugra, vokal depan [i] dan [e] saling berkontras pada posisi suku kata akhir yang wujud dalam ketiga-tiga varian. Walau bagaimanapun, pengkontrasan ini tidak berlaku di posisi suku kata pertama. Pengkontrasan ini hanya hadir pada akhir kata vokal [i, u] masing-masing akan direalisasikan sebagai [e, o] dan proses fonologi ini dinamakan sebagai perendahan vokal di dalam ketiga-tiga varian. Contohnya seperti berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
sabit	[sabet]	[sabet]	[sabet]
guruh	[guroh]	[guroh]	[guroh]
guruh	[lutot]	[lutot]	[lutot]

lain	[laen]	[laen]	[laen]
putih	[puteh]	[puteh]	[puteh]

Proses fonologi yang melibatkan perendahan berlaku dalam ketiga-tiga varian.

i → e / ___#

u → o / ___#

Contoh:

[sabet]	[laen]
[guroh]	[puteh]
[lutot]	

Dalam Dialek Melayu Jugra juga neutralisasi vokal turut melibatkan proses peninggian vokal iaitu vokal belakang sempit [o] yang direalisasikan sebagai [u] apabila berada di suku kata awal yang berlaku pada ketiga-tiga varian. Contohnya:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
boleh	[buleh]	[buleh]	[buleh]

Rumus fonologi bagi proses neutralisasi vokal:

Proses fonologi yang melibatkan peninggian vokal berlaku dalam ketiga-tiga varian.

o → u / ___k#

Contoh:

[buleh]

Proses struktur suku kata fonologi Dialek Melayu Jugra pula boleh dibahagikan kepada tiga, iaitu peleburan, pengguguran, dan penyisipan. Proses peleburan merupakan salah satu cara untuk menghindari kemunculan rangkap segmen sama ada vokal atau konsonan. Hal ini menyerupai proses penyisipan. Melalui proses peleburan ini, sesuatu segmen yang berurutan akan digantikan dengan satu segmen lain. Dalam Dialek Melayu Jugra, rangkap vokal juga boleh mengalami proses peleburan, yakni kedua-dua vokal itu akan digantikan dengan satu vokal baru yang mengekalkan fitur tertentu daripada vokal-vokal berkenaan. Antara rangkap-rangkap vokal yang sering mengalami proses peleburan dalam dialek ini ialah rangkap [ae], [ai] dan [eo]. Rangkap [ae] digantikan dengan vokal depan separuh rendah [E]

dalam varian Sungai Buaya dan Kelanang. Rangkap [ai] pula digantikan dengan vokal depan separuh tinggi [e] juga wujud dalam varian Sungai Buaya dan Kelanang, manakala rangkap [eo] pula digantikan dengan vokal belakang separuh rendah [ɔ] bagi ketiga-tiga varian. Contohnya boleh dilihat seperti berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
daerah	[dE⊗ah]	[dae⊗ah]	[dE⊗ah]
baiki	[beki]	[baeʔ]	[beki]
seorang	[sɔ⊗aN]	[sɔ⊗aN]	[sɔ⊗aN]

Rumus fonologi bagi proses peleburan vokal:

Proses fonologi yang melibatkan peleburan vokal dalam ketiga-tiga varian.

ae → E / k__k

ai → e / k__k

eo → ɔ / k__k

Contoh:

[dE⊗ah]

[beki]

[sɔ⊗aN]

Proses pengguguran ialah proses yang menghilangkan atau meluluhkan sesuatu segmen dasar, sama ada konsonan ataupun vokal. Sekiranya peluluhan itu melibatkan konsonan, maka proses tersebut dinamakan pengguguran konsonan dan sekiranya yang terlibat itu bunyi vokal, maka proses yang berlaku itu dinamakan pengguguran vokal. Kedua-dua pengguguran sama ada pengguguran konsonan mahupun pengguguran vokal, ianya saling berhubung rapat dengan kewujudan gugusan atau rangkap segmen yang membentuk dan menggabungkan suku kata. Di dalam Dialek Melayu Jugra, hanya proses pengguguran konsonan sahaja yang wujud melibatkan pengguguran konsonan [r], [l], [h], dan konsonan [b] pada suku kata awal, tengah dan akhir yang berlaku dalam ketiga-tiga varian, Sebagai contoh:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
gerbang	[gebaN]	[gebaN]	[gebaN]
kelmarin	[k↔marEn]	[k↔marEn]	[k↔marEn]
berdiri	[b↔di⊗i]	[b↔di⊗i]	[b↔di⊗i]

kemah	[kemah]	[kemah]	[kemah]
sembilan	[s↔milan]	[s↔milan]	[s↔milan]
gambar	[gamba]	[gamb□]	[gamb□]
ular	[ula]	[ula]	[ula]
pasar	[pasa]	[pas□]	[pas□]
akar	[aka]	[aka]	[aka]
belajar	[bəla ʝo]	[bəla ʝ□]	[bəla ʝo]

Rumus fonologi bagi proses pengguguran konsonan:

Proses fonologi yang melibatkan pengguguran konsonan dalam ketiga-tiga varian.

r → O / ___#

l → O / ___#

h → O / ___#

b → O / ___#

Contoh:

[gebaN]	[s↔milan]
[k↔marEn]	
[kemah]	

Proses penyisipan pula merupakan proses fonologi yang memasukkan atau menyelitkan segmen tertentu ke dalam bentuk dasar. Penyisipan juga sering disebut sebagai epentesis. Sama seperti pengguguran, proses penyisipan bertujuan untuk menghapuskan kehadiran segmen yang berangkap atau berurutan. Proses penyisipan dalam kajian ini merangkumi penyisipan vokal dan penyisipan separuh vokal. Penyisipan vokal dan separuh vokal ini bertujuan untuk memisahkan rangkap konsonan. Penyisipan vokal dalam Dialek Melayu Jugra mewakili [E, e, a] manakala bagi penyisipan separuh vokal pula melibatkan [w,y]. Misalnya:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
masalah	[masaElah]	[masaElah]	[masaalah]
sebelas	[s↔b↔laeh]	[s↔b↔laeh]	[s↔b↔laeh]
keluar	[kluw□]	[kluw□]	[kluw□]
buaya	[buwajə]	[boj↔]	[boj↔]
cuaca	[c&owac&ə]	[c&uwac&ə]	[c&uwac&ə]
seluar	[sluwa]	[sluwa]	[sluwa]

biasa

[biʝasə]

[biʝas↔]

[biʝas↔]

Rumus fonologi bagi proses penyisipan vokal dan separuh vokal:

Proses fonologi yang melibatkan peyisipan vokal dan separuh vokal dalam ketiga-tiga varian.

O → E / v ___ k

O → e / v ___ k

O → a / v ___ k

O → j / i ___ k

O → w / u ___ k

Contoh:

[masaElah]

[masaalah]

[s↔b↔laeh]

[biʝasə]

[sluwa]

Hasil kajian menunjukkan bahawa bunyi diftong [oj] tidak wujud dalam Dialek Melayu Jugra. Kedua-dua diftong [-aw] dan [-aj] dalam dialek ini mengalami proses monoftongisasi. Monoftongisasi merupakan proses di mana dua vokal berpadu menjadi satu bunyi yang mengekalkan fitur tertentu daripada vokal-vokal berkenaan. Data Dialek Melayu Jugra yang diperoleh memperlihatkan diftong [-aw] dan [-aj] masing-masing dimonoftongisasikan kepada bunyi [E] dan [e]. Contoh ini dipaparkan berikut:

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
bagai	[bagE]	[bagE]	[bagE]
pakai	[pakE]	[pakE]	[pakE]
pantai	[pantaj]	[pantE]	[pantE]
pandai	[pandaj]	[pandE]	[pandE]
kedai	[kəda]	[kədE]	[kədE]
baiki	[beki]	[baeʔ]	[beki]
sampai	[saɔpai]	[sapE]	[sapE]
hijau	[ij&au]	[ij&ɔ]	[ij&au]
daulat	[dɔlaʔ]	[dɔlaʔ]	[dɔlaʔ]
kalau	[kaloΩ]	[kaloΩ]	[kalo]
pisau	[pisa]	[pesɔ]	[pisa]

Berdasarkan contoh data monoftangan yang terdapat dalam Dialek Melayu Jugra di atas, dapat dilihat varian Sungai Buaya paling kurang mengalami proses monoftongnisasi.

Berbeda pada Varian Pulau Nyatuh dan varian Kelanang yang dilihat lebih kerap mengalami proses monoftongisasi.

Rumus fonologi bagi proses monoftogisasi:

aj → E / ___ #

aw → a / ___ #

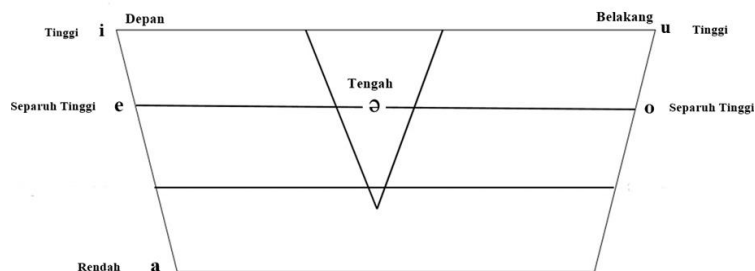
Contoh:

[bagE]

[pisa]

KESIMPULAN

Penelitian data fonologi Dialek Melayu Jugra telah menemukan bahawa terdapat 6 fonem vokal yang dimiliki pada dialek tersebut seperti dinyatakan pada rajah di bawah :

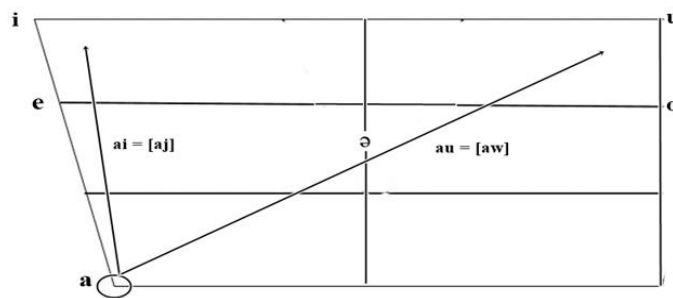

Berdasarkan dialek Jugra yang dikaji didapati fonem vokal [ɛ] dan [ɔ] tidak dimiliki dalam inventori fonem dialek Jugra. Hal ini demikian kerana, vokal [ɛ] dan [ɔ] merupakan alofon kepada [e] dan [o] dalam dialek Jugra. Varian Pulau Nyatoh dan Varian Kelanang dilihat menggunakan alofon [ɛ] dan [ɔ] lebih kerap jika dibandingkan dengan Varian Sungai Buaya. Keadaan ini memperlihatkan vokal [ɛ] dan [ɔ] dalam dialek jugra menyerupai dialek kelantan dan dialek negeri sembilan yang bersifat non-standard seperti yang dinyatakan oleh Ajid (1985) dan Asmah (2008) dalam Shahidi A. Hamid & et. al (2016).

Fonem vokal yang dimiliki pada dialek Jugra ialah [i, e, a, ↔, u, o]. Lima fonem vokal [i, e, a, u, o] pada dialek Jugra dilihat mempunyai distribusi yang luas kerana ia boleh hadir pada posisi awal suku kata, tengah suku kata serta akhir suku kata, dan dalam suku kata terbuka mahupun tertutup. Hal ini demikian kerana dilihat fonem vokal [↔] bersifat terhad kerana hanya boleh hadir pada posisi tengah kata dan akhir kata. Contohnya :

Tengah kata	Akhir kata
bətes	[kuwagə]
dəkət	[mu)kə]

Dialek Melayu sememangnya memiliki fenomena linguistik yang saling dikongsi bersama ialah proses monoftongisasi. Seperti mana yang dibicarakan sebelum ini, data dialek Jugra memperlihatkan diftong [-aj] dan [-aw]. Apabila melalui proses monoftongisasi masing-masing menghasilkan bunyi [E] dan [e].

Contoh data dialek Jugra yang mengalami proses monoftongisasi adalah seperti di bawah :

Glos	Varian Sungai Buaya	Varian Pulau Nyatoh	Varian Kelanang
Kedai	[kəda]	[k↔dE]	[kədE]
Sampai	[saɹpai]	[sapE]	[sapE]

Varian Pulau Nyatoh dan varian Kelanang dilihat paling kerap mengalami proses monoftongisasi berbanding pada data varian Sungai Buaya. Hal ini demikian kerana tidak semua data diftong pada varian Sungai Buaya akan mengalami proses monoftongisasi.

Seterusnya, adalah inventori konsonan yang wujud dalam dialek Jugra pula dilihat sangat hampir dengan inventori konsonan dialek-dialek Melayu semenanjung khususnya variasi utara seperti Dialek Perak dan Kedah. Kajian ini juga mendapati bahawa penggunaan konsonan [ʀ] mampu untuk melenyapkan secara langsung bunyi [r] dalam carta konsonan Dialek Melayu Jugra. Hal ini mempunyai banyak persamaan dengan kebanyakan kata dasar dialek-dialek Melayu di semenanjung yang memperlihatkan ciri kebersamaan dengan dialek-dialek tempatan yang berada di bawah rumpun Melayu.

Selain itu, wujud juga proses yang agak menarik iaitu proses neutralisasi nasal velar pada akhir kata yang berlaku dalam Dialek Melayu Jugra. Proses ini melibatkan peneutralan bunyi [N] menjadi bunyi nasal avelar [n] sebelum vokal tinggi depan akhir kata. Contohnya kuning menjadi [kuni)n] yang wujud dalam varian Sungai Buaya dan Kelanang.

Berdasarkan data dan perbincangan di atas, dapat dinyatakan bahawa Dialek Jugra sememangnya melambangkan sebagai Dialek Selangor. Walaupun terdapat percampuran dari bahasa kaum pendatang, seperti bahasa Jawa dan Minang dapat dicungkil bahawa dialek Selangor yang asli mempunyai sistem fonologi yang tersendiri. Sistem fonologinya yang merangkumi aspek inventori fonem dan proses-proses fonologi yang terlibat. Dialek Jugra mempunyai enam fonem vokal dan 19 fonem konsonan. Manakala, proses-proses fonologi yang terlibat dalam dialek Jugra ialah penggugurann, penyisipan, peleburan, monoftogisasi, dan sebagainya. Jelasnya, Dialek Jugra ini tidak mempunyai fonem [r]. Hal ini boleh dikatakan ciri unik bagi Dialek Jugra. Kajian ini boleh membuktikan bahawa kajian yang pernah dilakukan oleh Collins (1996) itu adalah benar dan idea serta dapatan kajian ini yang menyatakan bahawa fonem [ʀ] digunakan dengan meluas dan fonem [r] tidak wujud. Oleh itu, kajian ini mampu memberi kesan yang peri pentingnya kepada ilmu pengkajian dialektologi Melayu khususnya disamping menyerlahkan indikasi signifikan kepada khazanah kosa ilmu budaya Melayu.

RUJUKAN

- A. Talib Ahmad (1986) *Perang Saudara Di Selangor 1869-1873*. Kuala Lumpur: Penerbitan Pustaka Antara.
- Abdul Samad Ahmad (1996) *Pesaka Selangor*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Asmah Haji Omar (1993) *Susur Galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Collins, J. T. (1996) *Khazanah Dialek Melayu*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Collins, J. T. (1997) *Dialek-dialek Melayu yang Terancam Pupus? Laporan Dari Semenanjung Malaysia*. *Jurnal Dewan Bahasa*
- Chambers, J. K. & Trudgill, P. (1998) *Dialectology*. England: Cambridge University Press.
- Gullick J. M (1993) *Glimpses of Selangor 1860-1898*. Kuala Lumpur: Academe Art & Printing Services
- Mohd Tarmizi et al (2014) *Fosil Dialek Melayu Hulu Pahang*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia

Shahidi A.H (2016) Penerokaan bentuk keterikatan Melayu melalui ragam bahasa: Perbandingan fonologi Melayu Sadong Sarawak dengan Melayu Semenanjung. GEOGRAFIA OnlineTM Malaysia Journal of Society and Space 12 (11), 103-122

Stephanie Prisilia Djaswadi (2013) Makna Daeng Dalam Kebudayaan Suku Makassar. Surabaya: Universitas Airlangga,

R. Jayaprakash Reddy (2011) *Research Methodology*. New Delhi: A P H Publishing Corporation.

Winstedt R. O. (1934) A History of Selangor. Singapore: Malaya Publishing House

Yusoff Hassan. (1983) Jugra dalam Sejarah. Kuala Lumpur: Penerbitan TRA-TRA.

Yusoff Hassan (2012) Sejarah Kuala Selangor. Kelantan : ST Media Resources

Profil Kuala Langat dicapai pada 16 May 2017 daripada <http://www2.selangor.gov.my/kualalangat.php/pages/view/19>

Mumad Chelaeh, Rahim Aman, Shahidi A. Hamid, Nazihah Najwa Othaman, Suhailah Ruslan, Nooraniza Abu Bakar, Rusydiah A. Salam, Fatin Hakimah M. Fadzil, Miss Deela Sinur

Pusat Penyelidikan Bitara Melayu, Fakulti Sains Sosial dalam Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, Selangor Malaysia

Email: tuntas@ukm.edu.my